

Лариса Зайцева. Отношение ребенка к окружающему миру: сущность и границы постижения.

В статье раскрыта сущность понятия «мировоззрение». Дана характеристика его структурных компонентов. Определена роль мировоззренческих представлений в развитии личности.

Ключевые слова: мировоззрение, картина мира, образ мира, миропреобразование, знание.

Zaitseva Larysa. Child's attitude to the environment: the nature and limits of comprehension.

The article discloses the essence of the concept of "world outlook." The characteristics of its structural components are given. The role of philosophical ideas in the development of personality is defined.

Key words: world outlook, picture of the world, image of the world, world transformation, knowledge.

УДК 159.953

Л. Б. Калюжна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються особливості прояву механізмів психологічних захистів у процесі навчання англійської мови в молодшому шкільному віці, адаптація як складова навчально-дослідницьких умінь дітей. Обґрунтовується необхідність урахування зазначених умінь під час здійснення вибору методів та прийомів навчання англійської мови.

Ключові слова: навчання англійської мови, механізми психологічних захистів, адаптація, ідентифікація.

Постановка проблеми. Реалізація євроінтеграційних устремлінь України певною мірою залежить від здатності її громадян вільно користуватися іноземними мовами, долати мовний бар'єр та адаптуватися до мінливих умов життя в мультикультурному середовищі.

Для сучасних учнів молодших класів надзвичайно важливо організувати таку систему результативної навчальної діяльності, яка б забезпечувала їм можливість вільного вибору європейського вузу, у якому б вони хотіли продовжити навчання після закінчення загальноосвітньої школи. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вирішення проблеми ефективного навчання англійської мови, починаючи з молодшого шкільного віку.

Нові психолого-педагогічні підходи до навчання іноземних мов вимагають ставлення до учня не лише як до реципієнта певного набору знань, умінь і навичок, а як до особистості, для якої необхідно створити

умови для всебічного і повноцінного розвитку. Використання творчих завдань на заняттях сприяє самопізнанню, формуванню креативного підходу до вивчення нового матеріалу, саморозкриттю та усвідомленню власної унікальності і неповторності у всіх життєвих проявах. Розуміння внутрішнього світу дитини, її особистісної проблематики дає можливість учителю використовувати індивідуальний підхід до навчання, особистісно орієнтовані завдання, позитивну мотивацію до отримання нових знань.

Мета статті. Автор статті ставить за мету з'ясувати прояви дії механізмів психологічного захисту в процесі навчання молодших школярів англійської мови та визначити їхню роль в адаптації дитини до навколишнього світу.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Молодший шкільний вік – це період початку шкільного життя, який охоплює діапазон від 6 до 9-10 років і характеризується тим, що провідна діяльність дошкільного віку (гра) на цьому онтогенетичному етапі розвитку змінюється навчальною діяльністю. Під провідною діяльністю у сучасній віковій та педагогічній психології розуміється така діяльність, у процесі якої відбувається формування основних психічних процесів і властивостей особистості, що характеризують головні здобутки даного періоду розвитку.

Отже, даний віковий етап розвитку школяра відзначається найбільш інтенсивним формуванням навчальної діяльності [12]. Молодший школяр у процесі навчальної діяльності формує ставлення до себе, до інших людей, до світу, до суспільства, яке проявляється через ставлення до школи, класу, вчителя, змісту та методів навчання та ін. Особистість школяра формується та розвивається в навчальній діяльності завдяки процесу соціалізації – цілеспрямованому та усвідомленому присвоєнню соціокультурного досвіду під час пізнавальної діяльності [5; 8].

У ході навчальної діяльності формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти піднімаються на новий рівень самопізнання та пізнання навколишнього світу, використовують нові можливості та перспективи, тобто відбувається подальший розвиток психіки молодших школярів, становлення особистості. Д. Ельконін зазначає: «...Зі вступом до школи дитина починає здійснювати суспільно значущу та суспільно оцінювальну діяльність, і це ставить її у цілком нову позицію щодо всіх, хто її оточує. Через виконання нової діяльності, через нову позицію визначаються всі інші відносини дитини з дорослими і однолітками, у сім'ї та поза школою, ставлення до себе і самооцінка» [9, с. 226].

Дитина, у порівнянні з дорослою людиною, є більш емоційною і беззахисною, має недостатньо життєвого досвіду, що спричиняє емоційну нестійкість. Молодший шкільний вік характеризується підвищенням загальної емоційної збудливості, наявністю страхів, проявами агресії та негативізму. У семирічному віці дитина починає розмежовувати зовнішні та внутрішні грані власної особистості, що зумовлює виникнення нових

переживань. Поведінку дитини вже не легко інтерпретувати зі сторони. Відстежується конфлікт між «хочу» та «треба» (принципом задоволення та принципом реальності), які примиряють між собою механізми психологічних захистів. Механізми психологічного захисту функціонують у повсякденному житті кожної людини, вони є прихованими від неї та її оточення неусвідомлюваними мотивами поведінки. Психологічний захист є одним із найбільш суперечливих утворень у структурі особистості, оскільки одночасно сприяє як стабілізації уявлень особистості про себе, так і її дезорганізації та дезадаптації у соціумі.

Неоднозначним є і трактування питання про позитивний або негативний ефект дії механізмів психологічного захисту в науковій літературі. З одного боку, вони виконують оберігаючу функцію (допомагають подоланню суперечності з дійсністю [4], запобігають дезорганізації й розладу поведінки [1; 7], підтримують урівноважений психічний стан [11]). З іншого боку, механізмам психологічного захисту притаманні такі руйнівні характеристики, як неадекватні способи адаптації [10], що зумовлюють проблеми комунікації, які порушують реальний контакт особистості з дійсністю, гальмують розвиток особистості і навіть спричиняють виникнення девіантної поведінки [3]. Р. Грановська наголошує: «сприяючи адаптації людини до свого внутрішнього світу й психічного стану (оберігаючи прийнятний рівень власної гідності), вони можуть погіршити пристосованість до зовнішнього соціального середовища» [2, с. 271].

Виклад основного матеріалу. Школа в дітей асоціюється із складними ситуаціями, зокрема такими, як: відповіді учня перед класом, перевірка набутих знань під час контрольних та самостійних робіт, отримання поганої оцінки, конфлікти з педколективом чи іншими учнями, виступи перед аудиторією під час концертів та змагань. Ці ситуації є найбільш психотравмуючими. Для уникнення їх негативного впливу кожна дитина використовує певну захисну стратегію, набуту та апробовану в процесі індивідуального розвитку, або ж вдається до пошуку нових ефективних механізмів психологічного захисту, що активізуються у відповідь на почуття тривоги, яке виникає внаслідок порушення рівноваги особистості й середовища. Це сприяє подоланню конфлікту або протиріччя, що в остаточному підсумку має на меті відновити втрачену рівновагу, тобто адаптуватися.

Наш інтерес до можливості виявлення психологічних захистів особи в процесі навчання англійської мови зумовлюється тим, що дитина не має достатньої кількості вербальних засобів для вуалювання психотравмуючих ситуацій, оскільки мовлення є прямолінійним у межах певної кількості засвоєних лексичних одиниць та граматичних парадигм. Дитина, орієнтована на успішну побудову висловлювання, а не на потребу приховування психотравмуючих змістів, таким чином дає можливість їм проявитися, що в подальшому робить можливим психокорекційний вплив.

К. Роджерс, К. Хорні у відсутності психологічного захисту вбачають прояв особистісної зрілості поряд з такими факторами, як самототожність, самоідентичність, конгруентність Я-досвіду. Водночас клінічна психологія пов'язує утворення невротичних симптомів [9] і психосоматичних порушень [3] із недостатньою психологічною захищеністю. За твердженням Е. Еріксона, недостатня психологічна захищеність індивіда стає однією із причин конфлікту особистості з соціумом.

Психологічний словник [6] тлумачить психологічну захищеність як «відносно стійке позитивне емоційне переживання й усвідомлення індивідом можливості задоволення своїх основних потреб і забезпечення власних прав у будь-якій, навіть несприятливій ситуації, при виникненні обставин, які можуть блокувати або затрудняти їх реалізацію». Психологічна захищеність проявляється в адекватній самооцінці, реалістичному рівні домагань, у почутті приналежності до групи, схильності до надситуативної активності, відсутності підвищеної тривожності, неврозів, страхів і т.п.

Р. Грановська вбачає специфіку адаптивної ролі захисних механізмів у тому, що вони «підтримують внутрішній світ людини в певній гармонії із зовнішнім світом не за рахунок активної зміни або перетворення недоліків навколишнього світу..., а за рахунок внутрішніх перебудов, що приводять до усунення зі сприйняття й пам'яті конфліктної і травмуючої інформації» [2, с.283].

Дитина використовує заперечення реальності, рятуючись від травмуючих ситуацій. Наприклад, «I do not have a brother» - «У мене немає братика» (народився місяць тому) чи «I have a dog. His name is Tim» - У мене є собака по імені Тім (насправді батьки забороняють заводити собаку).

Витіснення виконує свою охоронну функцію, не допускаючи у свідомість бажання, що суперечать моральним цінностям, забезпечуючи тим самим пристойність і розсудливість. Так, під час вивчення рахунку в межах десяти діти «забувають» постійно одні і ті ж самі цифри, наприклад «eight-8» чи «two-2». У ході детального пошуку причин такого забування виявляється, що саме в цьому віці їх позбавили статусу єдиної дитини в сім'ї - народилася ще одна дитина, що стало значною психічною травмою для первістка, якої він позбувається шляхом витіснення психотравмуючого досвіду, і тому «забуває», коли це сталося.

Психологи стверджують, що ефективність засвоєння лексичних одиниць залежить від ситуації спілкування, у якій вони використовуються, від емоційного стану людини в момент мовлення та особливостей функціонування системи «психологічних захистів», які зумовлюють помилки у використанні певної лексики, забування та витіснення певної інформації [1]. Наприклад, людина, яка вивчає англійську мову з примусу,

не може запам'ятати значення дієслова «to want» - «хотіти» чи іменника «desire» - «бажання».

Пригнічення проявляється в ситуації, коли дитина стверджує, що в неї погана пам'ять, вона не запам'ятовує слова і, приходячи в клас, замість «Good morning! - Доброго ранку» говорить « Good-bye! - До побачення». Пояснення ситуації з вивченням англійської, дитина у такому випадку зводить до того, що урок не цікавий і учителька нічого не знає, проектуючи власні психотравмуючі змісти на учителя.

Процес соціалізації дитини забезпечується певною мірою шляхом ідентифікації зі значущими людьми (батьками, рідними), героями мультфільмів, казок. Всі діти люблять казки, багато казок розповідають про життя королівської родини, і вивчення англійської мови діти можуть вважати за можливість долучитися до казки, адже справжня королева Великобританії розмовляє англійською мовою, а кожна інша країна за межами отриманого від подорожей досвіду є абстрактною, тобто казковою.

Діти молодшого шкільного віку із задоволенням беруть участь у виставах англійською мовою, зокрема таких, як «Троє поросят», «Червона шапочка», «Білосніжка та семеро гномів», ідентифікуючи себе з героями казок і долаючи страх смерті, уособленням якого виступають чи то злий вовк, чи то підступна чарівниця.

Вивчаючи першу фразу англійською мовою «My name is» (Мене звуть...), дитина з особливим ентузіазмом береться до цього завдання, якщо її ім'я має англійський відповідник, який відрізняється за звучанням. Дитина може проектувати на «англійського двійника» як позитивні, так і негативні сторони власної особистості.

Типовим для дітей є прояв раціоналізації. Наприклад, намалювавши сім'ю, домашніх тваринок, дитина стверджує, що для братика не вистачило місця: «there is no place for him».

У своїй практиці викладання англійської мови ми неодноразово стикалися з підміною (заміщенням) одних лексичних одиниць іншими. Наприклад, дитина називає батька словом «pupru» (цуценя), а не «daddy» (татусь), що, на перший погляд, пояснюється схожістю з російським відповідником – «папа». Але в дійсності це спричинено тим, що відчувається певна напруга в стосунках батька з дитиною. Особливе занепокоєння у одного з учнів викликало схоже звучання слів «dead» (мертвий) та «dad» (татусь), що свідчить про неусвідомлене негативне ставлення до батька.

Про проблему статево-рольової ідентифікації свідчить плутанина зі словами «boy» хлопчик і «girl» дівчинка, яке притаманне деяким дітям. Віковий проміжок 5-10 років названий З. Фрейдом латентною стадією психічного розвитку дитини, яка характеризується зниженням статевого інтересу і спрямуванням енергії лібідо на побудову соціальних стосунків та засвоєння цивілізаційного досвіду, але про прихований інтерес до

сексуальної сторони життя свідчить факт підміни слова «six» (шість) словом «sex» (секс) і очікування реакції учителя на так звану помилку.

Виникнення особистісних психологічних бар'єрів в учнів під час вивчення другої мови – це власна невпевненість у можливості говорити англійською чи іншою іноземною мовою, яка має глибинно-психологічне підґрунтя неприйняття, відторгнення дитини у власній сім'ї. Для того, щоб справитися з цією травмуючою ситуацією, дитина заперечує власні здібності та можливість їх розвитку. Страх невдач і подальшого висміювання блокує творчий потенціал дитини і вона починає висміювати інших, у зв'язку з чим у неї виникають проблеми у спілкуванні з оточенням. Якщо при цьому дитина сором'язлива та відсутнє позитивне заохочення зі сторони вчителя, дитина починає реалізовувати захисну стратегію - мені не потрібна англійська мова, і якщо я навіть її вивчу, то все одно соромитимусь говорити.

Розуміння глибинно-психічних передумов виникнення проблем у вивченні англійської мови, їх вчасна корекція, підтримка дитини на шляху пізнання себе, свого внутрішнього світу та відредагування психотравмуючого досвіду сприяють переведенню психічної енергії захисних механізмів у творче русло, що забезпечує успішну адаптацію до непростих умов життя і діяльності людини у соціумі та краще засвоєння іноземної мови.

Висновки. На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що навчання іноземної мови в сучасних умовах вимагає від учителя особливого підходу до створення передумов для творчої самореалізації учнів, підтримки психічної рівноваги особистості, її психологічної захищеності шляхом задоволення базових потреб, а саме: потреби в безпеці, підтримці, захисті особистісних цінностей. Створення атмосфери взаємоповаги, довіри і взаємопідтримки сприяє прояву та розвитку креативності і нівелює необхідність захисної поведінки під час навчання, а також дає можливість досліджувати особистісну проблематику дитини, сприяти її корекції. Дослідження та аналіз адаптивного потенціалу психологічних захистів дозволяє розширити погляд на проблему психологічної захищеності особистості в процесі соціально-психологічної адаптації.

Список використаної літератури

1. Бассин Ф.В. Проблема психологической защиты / Ф.В. Бассин, М.К. Бурлакова, В.Н. Волков // Психологический журнал. – 1988. – Т. 9. – № 3. – С. 79–86.
2. Грановская Р. М. Элементы практической психологии / Р. М. Грановская. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – 650 с.

3. Гребенников Л. Р. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика: дисс. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: 19.00.07. / Леонид Радэмирович Гребенников. – М., 1994. – 202 с.

4. Дерманова И. Б. Типы социально-психологической адаптации и комплекс неполноценности / И. Б. Дерманова // Вестник СПбГУ. – Сер. 6. – 1996. – Вып. 1. – С. 59-68.

5. Зимняя И. А. Педагогическая психология: [учебник для вузов] / И. А. Зимняя. – изд. 2-е, доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 2000. – 384 с.

6. Психология : словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

7. Ротенберг В. С. Психологические проблемы психотерапии / В. С. Ротенберг // Психологический журнал. – 1986. – Т. 7. – № 3. – С. 111–118.

8. Скрипченко Л. О. Спецсеминар з проблеми ставлення учнів до навчання. – К. : КДП ім. О. М. Горького, 1989. – 28 с.

9. Соколова Е. Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности / Е. Т. Соколова. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 215 с.

10. Стойков И. Д. Анализ защитных проявлений личности: дисс. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: 19.00.01./ И. Д. Стойков. – М., 1986. – 160 с.

11. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / А. Фрейд. [пер. с англ.]. – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – 142 с.

12. Эльконин Д. Б. Детская психология: Развитие ребенка от рождения до 7 лет / Д. Б. Эльконин. – М. : Учпедгиз, 1960. – 328 с.

Людмила Калюжна. Психологические аспекты обучения английскому языку в начальной школе.

В статье рассматриваются особенности проявления механизмов психологических защит в процессе изучения английского языка в младшем школьном возрасте и необходимость их учета при выборе методов и приемов обучения английскому языку.

Ключевые слова: обучение английскому языку, механизмы психологических защит, адаптация, идентификация.

Liudmyla Kaliuzhyna. Psychological aspects of English language teaching in primary schools.

The article describes the peculiarities of manifestation of the mechanisms of psychological defense in the processes of teaching English in primary school and necessity of taking them into account in choosing of English teaching methods.

Key words: teaching of English, mechanisms of psychological defense, adaptation, identification.